

Neposlušnost je ženskega spola

Razstava V Muzeju sodobne umetnosti na Metelkovi tri pozicije upora umetnic in aktivistk z dolгим stažem nepokorščine

Neposlušnost je dobro znana obema spoloma, a so v MSUM tokrat odprli vrata le izbranim nepokornicam. Z naslovno oznako *Neposlušne* predstavljajo umetnice in aktivistke iz bližnjih geografskih koordinat in veliko bolj oddaljene Katalonije. Iz slednje je Eulàlia Grau, pionirka feministične umetnosti iz časa Francisca Franca, na razstavi je v družbi pionirke umetniške uporabe telesa Katalin Ladik in srbske aktivistične skupine Žene u crnom.

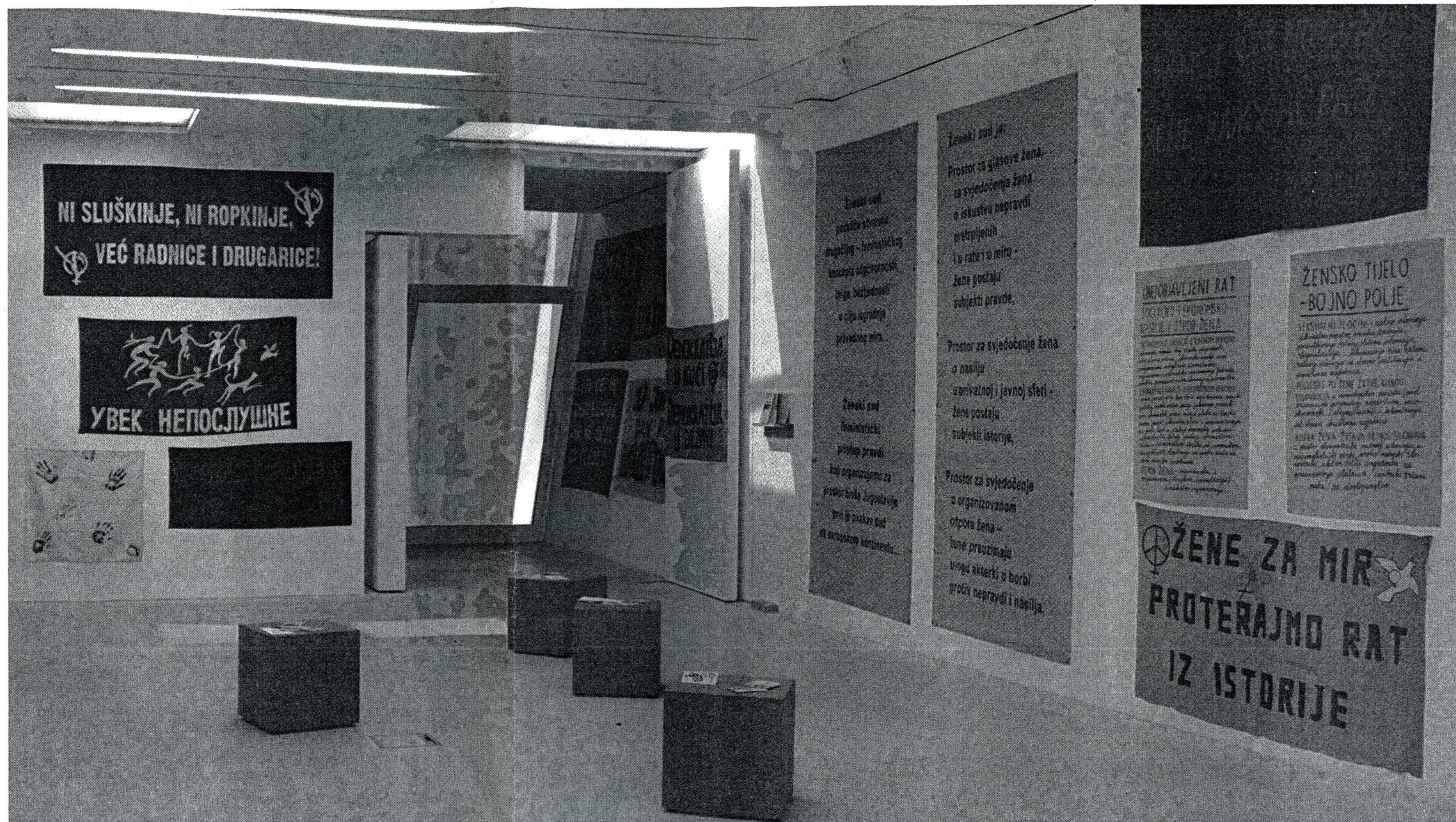
VOJKO URBANČIČ

Razstava kustosinje Bojane Piškur – kot asistentka je navedena Silvia Maria Carolo – je ena tistih, ki takoj soočijo gledalca z naborem eksponatov, zasnovanih ekskluzivno z ženske perspektive, a že v drugem stavku spremnega sporočila za sedmo silo piše, da predstavljene avtorice ne izhajajo izključno iz feminizma kot zavezujočega izhodišča. Prekaljene so, Eulàlia Grau in Katalin Ladik sta rojeni v štiridesetih letih minulega stoletja, pa tudi Žene u crnom niso od včeraj. Delujejo od leta 1991, njihov temelj je antimilitaristični odpor, izoblikovan v času jugoslovanskih tragedij.

Drug vtis razstave je seveda, da je kontekst le mednarodni in da domače neposlušnice počivajo, kratka predstavitev njenih izhodišč pa pove, da se izbor osredotoča na tri tovrstne pozicije upora proti kakršnikoli obliki oblastništva in diskriminacije, proti moški dominaciji nad ženskami v večinoma patriarhalnih družbah, proti različnim oblikam militarizmov, seksizmov, nacionalizmov ter proti uničujočim posledicam kapitalizma.

Feministična umetnost ob zatonu frankistične Španije

Vse tri pozicije so predstavljene obsežno, retrospektivno, za tukajšnje okolje pa je brzkone najzanimivejša prva izmed navedenih, Eulàlia Grau. Umetnost iz zgodnjih let njene kariere gledalca iz prve roke vrne v zadnja leta fašističnega frankističnega režima, k temi, ki je v primerjavi z drugima dvema pozicijama, odražajočima nekdanji jugoslovanski prostor od

Postavitev skupine Žene u crnom FOTO MATIJA PAVLOVEC, Z DOVOLJENJEM MODERNE GALERIJE

let zenita rajinke zamisli o socializmu kot svetovnem procesu do tragičnih vojn po razpadu države, v Sloveniji veliko bolj odmaknjena.

Eulàlia Grau se je rodila leta 1946 v mestu Terrassa blizu Barcelone, eden njenih motivov je, da je etična plat umetnosti pomembnejša od estetske, kljub temu pa med tokratnimi tremi neposlušnimi pozicijami njena nagovarja kot najbolj vizu-

Mednarodna razstava o upor, zasnovana ekskluzivno z ženske perspektive. Domače neposlušnice tokrat počivajo.

alna, z reprezentančnimi muzejskimi kosi iz muzejev Reina Sofia v Madridu in Macba v Barceloni. Razstava je zasnovana na

Barceloni, Madridu in Sevilji ter s svojim delom nastavlja zrcalo razkolu med družbenimi razredi, policijski in vojaški brutalnosti, seveda tudi tedanjemu položaju žensk. Režim je ob podpori Rimskokatoliške cerkve že leta 1942 sprejel zakon, po katerem ženske po poroki niso smele delati, odpreti bančnega računa brez moževega dovoljenja, imeti potnega lista ali skrbništva nad otroki, prepovedani so bili lezbičniški stiki, razveza in

zala z okoli 2000 demonstracijami in drugimi akcijami na ulicah, v parkih ali na postajah, s performansami (posebnost so tako imenovani tihi), kampanjami, peticijami in izobraževanjem, ustanovila je tudi Žensko mirovno mrežo. Članice, ne nujno v črnem, so od izbruha vojn protestirale proti agresiji sonarodnjakov na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini in na Kosovu, nenehno zahtevajo odgovornost za vojno in vojne zločine ter sodni pregon osumljencev, sicer na delujejo tudi v okviru svetov-

temi, ki je v primerjavi z drugima dvema pozicijama, odražajočima nekdanji jugoslovanski prostor od

Eulàlia Grau: *Misce in gangsterji* (iz serije *Etnografija*), 1973 FOTO MACBA

Žene u crnom: *Tiho stanje na Trgu republike v Beogradu*, 1996 FOTO ARHIV KOLEKTIVA

temu pa med tokratnimi tremi neposlušnimi pozicijami prav njena nagovarja kot najbolj vizu-

alna, z reprezentančnimi muzej-skimi kosi iz muzejev Reina Sofia v Madridu in Macba v Barceloni. Prepričajo močna, pomensko nasičena dela, ki zrcalijo izjemen smisel za družbenokritično kolažiranje podob iz časopisja in revij, po drugi plati pa formalna vpetost v širšo tradicijo vizualne avantgarde in sodobne mednarodne trende, v popart in prakso poseganja po fotografijah iz medijev, znano iz opusov Roberta Rauschenberga ali Andyja Warhola.

V intervjuju, dostopnem na portalu londonske galerije Tate, je sicer povedala, da se ne prepozna v umeščanju v popartistično kategorijo. »Zgodovina Katalonije je drugačna od zgodovine Zahoda,« je dejala in dodala, da so njena dela v preteklosti tako španski reakcionarji kot levičarji s fašistoidnimi nagnjenji ostro kritizirali.

V Ljubljani ključna dela umetnice

Umetniško se je formirala na univerzah v Barceloni in Milanu, kasneje je v Berlinu in Pekingu študirala kitajske in druge vzhodne kulture, že pred Francovo smrtjo pa je samostojno razstavljala v

računa brez možnega dovoljenja, imeti potnega lista ali skrbništva nad otroki, prepovedani so bili kontracepcijske tablete, splav in ločitev. Ob koncu Francove dobe je bilo v Španiji v letih 1975 in 1976 veliko feminističnih demonstracij, kar odseva tudi njeno knjižno delo *Diskriminacija žensk* iz leta 1977. A seveda se ni posvetila le ženskam.

Leto poprej je, denimo, ustvarila delo (... *Izmišljajmo si tudi mi ...*), katerega tema so nadzor, sodstvo in kazni v odnosu do razredne pripadnosti, njegov nesrečni protagonist pa je (ob privilegirancu, ki ga je sodišče po nekem škandalu oprostilo) brezposeln delavec Diego Navarro, ki ga je protest stal življenja. Še pred tem je v zgodnjih sedemdesetih letih ustvarila serijo *Etnografija*, ki je z reprezentančnim izborom dostopna tudi v MSUM, denimo s slikami *Misce in gangsterji*, *Brez naslova* in *Letalski interior* iz leta 1973 ter *Med življenjem in smrtjo* iz leta zatem, ki prihajajo neposredno iz stalnih zbirk muzejev Macba in Reina Sofia in so bile velikokrat reproducirane, tudi ob retrospektivi umetnice v muzeju Macba leta 2013. Njen zgo-

Eulàlia Grau: *Prosti čas* (iz serije *Etnografija*), 1974

vorni naslov je bil *Nikoli nisem slikala zlatih angelov*, ob primerjavi njenega izbora s tokratnim pa se je mogoče prepričati, da so v Ljubljano res pripotovala umetnična ključna dela.

Od poezije do pionirske uporabe telesa

Ostali dve poziciji se nanašata na v tukajšnjem prostoru veliko bolj prisotno jugoslovansko dogajanje, predstavljeni sta podobno retrospektivno. Leta 1942 v Novem Sadu rojena Katalin Ladik, ki ob vojvodinski prestolnici živi še v Budimpešti in na Hvaru, je na umetnostnem področju aktivna od zgodnjih šestdesetih let minulega stoletja in nagovarja s pozicije, s katere si želi povezati družbenokritično neposlušnost z lastno, individualno. Ta po njenih besedah izhaja s polja poezije, nanaša pa se na različne predpise za ženske kot take, za umetnice ali gospodinje. Znova gre za boj za žensko identiteto in preseganje patriarhalnih običajev, praks in družbenih zahtev, kot temeljno prvine svojih akcij pa je izpostavila lastno telo. Velikokrat golo.

Na razstavi jo predstavljajo kot prvo, ki je v okviru Jugoslavije uporabila telo kot avtonomen medij, na ogled pa so številni dokumenti njenih akcij, performansov z občinstvom ali fotoperformansov – naslovi so lahko vse prej kot dolgočasni, denimo *Črno bitje*, *Vreščeča luknja*, *Tour de merde* ali *Barvanje morja* – in tiski, med drugim knjiga *Westeast: verbo voco visual* iz leta 1980, pri kateri je sodelovala s pionirjem tukajšnje konkretne in vizualne poezije Francijem Zagoričnikom.

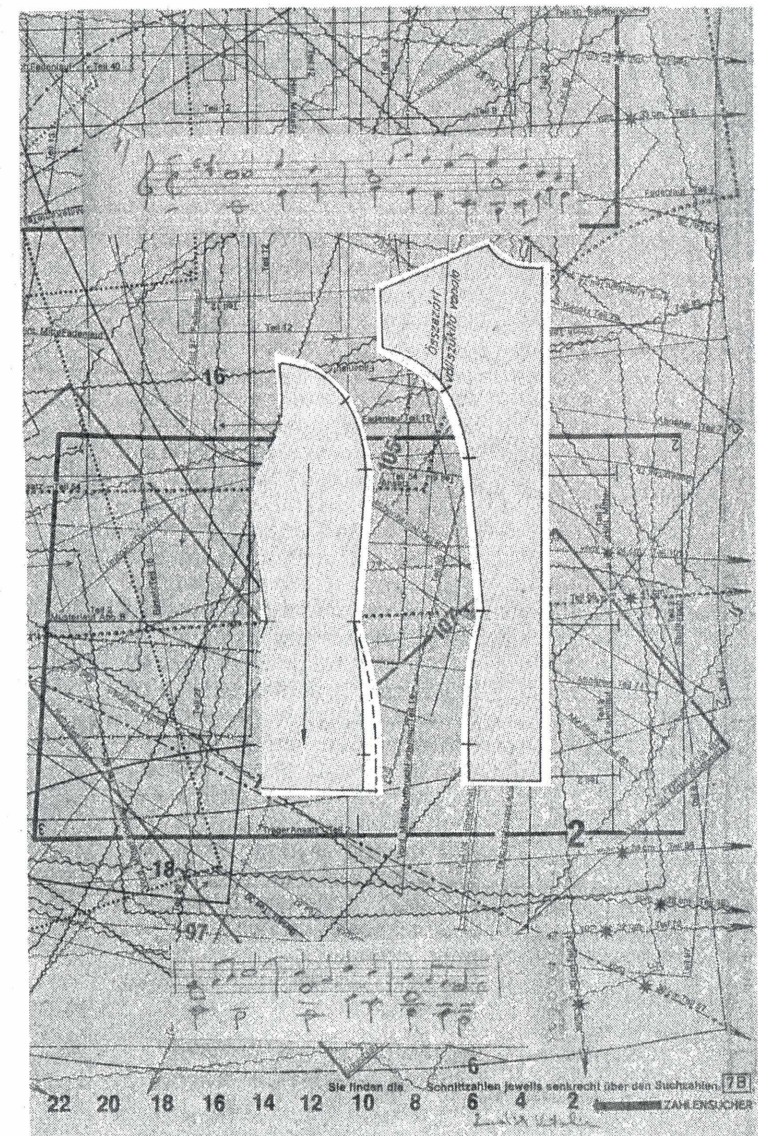
Estetika nenasilnega odpora

Pozicija skupine Žene u crnom je drugačna, aktivistična, kolektivna

in vpeta v politiko, javni prostor in jugoslovanske tragedije po razpadu države. Beograjska protimilitaristična skupina se je v nacionalističnem okolju Srbije v vojnih letih in kasneje pomembno izka-

nost za vojno in vojne zločine ter sodni pregon osumljenцев, sicer pa delujejo tudi v okviru svetovne mreže, ki jo je skupina Izraelk začela leta 1988 v Jeruzalemu v kontekstu prve intifade in nasilja na zasedenih ozemljih.

Pri nošenju transparentov, kot sta *Priznam neodvisnost Kosova* ali *Priznam, da me je sram, ker je predsednik države četniški vojvoda*, seveda umetnost ni v prvem planu, a so v sodelovanju s politično angažiranimi umetniškimi skupinami in gledališči (Škart, Gledališče Dah, Center za kulturno dekontaminacijo, Inštitut za angažirano umetnost) izoblikovale tudi »estetiko nenasilnega protivojnega odpora« z živimi barvami in vizualnimi učinki. Kar je preneseno na projekt *Neposlušne*, je zagotovo v živih barvah – a tudi mrtvaški črnini –, sestoji pa iz številnih relikvov akcij, plakatov in transparentov, obsežne dokumentacije in zlasti fotodokumentacije. V MSUM so zapisali, da je to doslej prva tako obsežna razstavna predstavitev tega kolektiva.

Katalin Ladik: *Odtujitev*, 1978 FOTO ARHIV UMETNICE